

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Teemakokkuvõte

Mitmekeelne ja mitmekultuuriline kool: näiteid rahvusvahelistest praktikatest Euroopas

juuni 2019

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

Sissejuhatuseks

Käesolevaga tutvustatakse rahvusvahelisi hea praktika näiteid mitme keele ja kultuuri temaatikaga toimetuleku viisidest koolis. RITA-RÄNNE projekti raames külastati Soomes ja Lätis üldhariduskoole, kus õpib sisserändetaustaga õpilasi (Helsingi) või rakendatakse kakskeelset õpet (Riia). Lisaks kirjeldatakse Saksamaa ja Itaalia näitel erinevaid lahendusi, millega üks autor tutvus Narva Kolledži Erasmus+ koostööprojekti raames.

Erinevates riikides või ka ühe riigi eri piirkondades võib arusaam keelest, keeleõppesest ja oodatavast keeleoskuse tulemusest olla vägagi erinev. Keelt võidakse näha kui kohustust või õigust, probleemi, võimalust või ressursi. Keele küsimus hariduses usutakse olevat sedavõrd läbipõimunud ideoloogilistest aspektidest, et keegi pole päris vaba ideoloogilistest eelarvamustest, mis võivad mõjutada nii uuringuid kui ka poliitilisi otsuseid (Rossell ja Baker, 1996, nagu viidatud Rolstad jt. 2005, lk. 573). Seepärast on vajalik iga väliskogemuse ja antud juhul koolivaatluse puhul silmas pidada piirkonna konteksti, hariduspoliitilisi seisukohti ja kooli enda ideoloogiat, mille valguses tegutsetakse ning valikuid põhjendatakse.

AUTORID:

Ülle Säälük (PhD), Tartu Ülikooli, Narva kolledž

Kristiina Praakli, Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Mare Kitsnik, Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Marika Padrik, Tartu Ülikool, haridusteaduste instituut

Merit Hallap, Tartu Ülikool, haridusteaduste instituut

Soome: mitmekeelsete ja sisserände taustaga laste õpetamise mitmekümneaastane kogemus

Taust

De jure: kakskeelne (soome ja rootsi keel), *de facto*: mitmekeelne ja -kultuuriline.

Soome Vabariigi põhiseaduse §17 ning keeleseaduse §1 kohaselt on Soome riigikeeled soome ja rootsi keel. Avalik võim peab soome- ja rootsikeelse elanikkonna hariduslike ja ühiskondlike vajaduste eest hoolitsema samade põhimõtete alusel. Põhiseaduses sätestatakse ka teiste rahvusrühmade keelelised õigused. Seaduse kohaselt on saamid kui Soome põlisrahval, romadel ja teistel rahvusrühmadel õigus säilitada ja arendada oma keelt ja kultuuri. Soome, rootsi ja saami keele kõrval sätestab Soome põhiseadus ka romade ning viipekeele kasutajate keelelised õigused. Põhiseaduse §17 järgi on ka „muudel rühmadel“, nt sisserännanuil, õigus säilitada ja arendada oma keelt ja kultuuri. Saamide keelelised õigused on sätestatud saami keeleseaduses.

Sisserände taustaga elanike osakaal Soomes on viimasel kümnendil järsult tõusnud. Näiteks kui 2005. a elas riigis 150 000 välispäritolu elanikku, siis aastaks 2017 oli nende arv tõusnud juba 360 000ni (Statistics Finland).

Soome põhihariduse korraldust reguleerivad olulisemad õigusaktid on Soome põhiseadus (sm Suomen Perustuslaki, 1999) ja põhiharidusseadus (sm Perusopetuslaki, 1998) ning riiklik õppekava „Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet“ (POP 2014). Vastavalt põhiharidusseadusele on üldhariduskooli ja mujal kui koolis korraldatavas õpetuses kasutatav õppekeel kas soome või rootsi keel, õppekeeleks võib olla ka saami, roma või viipekeel.

Õpilane õpib õppeainet „Soome keel teise keelena ja kirjandus“ (sm „Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus“) siis, kui tema emakeel ei ole soome, rootsi või saami keel või on tal muu mitmekeelne või sisserände taust. Vastavalt kooli õppekeelele võib sisserändetaustaga õpilastele õpetada kas soome (või rootsi keelt) kas täies või osalises mahus vastava S2 programmi järgi kas kuni põhikooli lõpuni või seni, kuni tema soome keele oskus areneb soomlastega lähedasele või samale tasemele keeleoskuse kõigis aspektides. Õppeaine „Soome keel teise keelena ja kirjandus“ eesmärgiks on toetada õpilase mitmekeelsuse arengut, tekitada huvi ja pakkuda vahendeid keeleoskuse elukestvaks arenguks koostöös kodu, õpilase oma emakeele õppe (sm „Muu oppilaan äidinkieli“) ning teiste õppeainetega, aitamaks õpilasel üles ehitada tema keelelist ja kultuurist identiteeti kultuuriliselt paljutahulises ning paljumeedialises ühiskonnas. Soome keele õppimine toetab lõimumist soome ühiskonda. Õppetöös väärtustatakse ning rakendatakse kõiki õpilase osatavaid keeli. Iga õpilase vajadusi arvestatakse ning õpilase õppeaine valikud langetatakse koos vanemate /õpilase hooldajatega. S2-õppe maht, laad ning kestvus on individuaalne ning lähtub õpilase soome keele oskuse tasemest. Õpilase vajaduste väljaselgitamiseks võetakse arvesse järgmist: õpilase soome keele põhikeeleoskuses on puudujääke mingis või mingites keeleoskuse osaoskustes, kus õpilase senised oskused ei anna veel eeldusi tema hakkamasaamiseks? (soome keeles oli „toimimiseks“ koolikogukonna võrdväärse liikmena igapäevases suhtluses ja koolitöös, või kui õpilase soome keele oskus ei võimalda veel õppida õppeaines „suomen kieli ja kirjallisuus“ (soome keel ja kirjandus). Kui sisserändetaustaga õpilane saabub Soome põhikooliõpingute keskel, võetakse arvesse õpilase keeleoskus ning varasemalt omandatud oskused ja teadmised. Vajadusel koostatakse individuaalne õppekava. Õpilane võib alustada soome keele ja kirjanduse õppeaine õppimist siis, kui tal on piisavad eeldused aine õppimiseks vastavalt aines seatud eesmärkidele (pikemalt POP 2014). Aine „Muu õpilase emakeel“ all mõistetakse (aluseks Perusopetuslaki, § 12) sisserändetaustaga õpilase oma emakeele õppimist kahe õppetunni mahus kord nädalas üldhariduskoolis, kui vastavast soovist on koolile ja kohalikule

omavalitsusele teatanud vähemalt viis lapsevanemat. Õpe on vabatahtlik, kuid õppeaine valimise korral on kohustus selles osaleda. Õppe korraldamisel on kohalikel omavalitsustel erinevad praktikad ning piirkonniti võib õpe olla erinevalt lahendatud (lähemalt Piippo 2017; vt ka Latomaa 2007). Kuna sageli toimuvad oma emakeele tunnid mujal kui õpilase enda kolis, võib õppes osalemine olla takistatud logistilistel või muudel põhjustel.

KOKKUVÕTE SOOME KOOLI KÜLASTUSTEST

Külastasime Vantaas asuvat ligi 800 õpilasega põhikooli. Koolikeskkonnalt on vaadeldav kool keeleliselt, kultuuriliselt ja sotsiaalmajanduslikult vägagi heterogeenne (28% muu taustaga õpilasi) ning koolil aastakümnete pikkune kogemus mitmekeelsete ning sisserändetaustaga õpilastega töötamisel.

Sisendid: poliitika, ressursid, õppekava

Kooli tegevuspõhimõtted lähtuvad mitmekeelsuse- ning kultuurilisuse arvestamise ja toetamise vajadusest. Helsingi kesklinnas umbes kümne kilomeetri kaugusel paiknevas asumis elab põhirahvusega võrreldes palju sisserändajaid. Nii kooli juhtkonna kui õpetajaskonna silmis on sisserändetaustaga õpilaste õpetamine igapäevatöö loomulik osa, millega koolil on aastakümnete pikkune kogemus. Kool on kaasaegne ning selle klassiruumid sisutatud kõige kaasaegses õppes vajaminevaga.

Lisaks aineõpetajatele töötab koolis kolm lisaõpetajat ettevalmistavas õppes (sm valmistava opetus) ning 9+5 eripedagoogi (üks igas klassis + viis kogu kooli peale). Koolil on ka õppeassistendid, kes oskavad õpilaste emakeeli (nt vene, albaania, eesti). Soome keele teise keelena õppeks on kool täiendavalt tööle võtnud kaks S2-õpetajat. Nii ainetundides kui ka S2 tundides on võimalik saada tugiõpetust. Tugiõpe koosneb kolmest tasandist:

üldine tugi (tugiõpe, osa-ajaline eriõpe), tõhustatud tugi (tugiõpe, osa-ajaline eriõpe individuaalse õppekava alusel) ning eritugi (*erityinen tuki*, analoogiline Eestis). Lähtuvalt õpilaste taustast ning lisavajadustest, on koolil võimalik kohalikul omavalitsuselt taotleda õppeks lisavahendeid.

Personali ettevalmistus mitmekultuurilises koolis õpetamiseks on olemas. Uutes õpetajakoolituse õppekavades on Soomes seatud eesmärgiks, et kõigil õpetajatel (sh aineõpetajatel) on olemas esmased oskused õpilaste keelepädevuse toetamiseks. Uute õpetajakoolituse õppekavade järgi on aineõpetaja samal ajal ka keeleõpetaja. Aineõpetajad saavad sellekohast täienduskoolitust.

Soome keelt ja kirjandust õpetatakse kahe õppeaine raames: soome keelt emakeelena kõnelejatele aine “Suomen kieli ja kirjallisuus” (n-ö S1) raames, mitmekeelse või sisserändetaustaga õpilastele “Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus” (n-ö S2) raames. Soome keelt õpitakse viis tundi nädalas: kolm tundi koos soome keelt emakeelena kõnelejatega, kaks tundi eraldi, st soome keele teisena keelena

õppe raames. Mõlemad ained kuuluvad ainevaldkonda “Äidinkieli ja kirjallisuus” (“Emakeel ja kirjandus”). S2 õppe eraldi eesmärgiks (lisaks soome keele õppimisele) on toetada õpilase kasvamist keeleühiskonna täieõiguslikuks liikmeks ning aidata õpilased saada keeleline valmisolek edasiste õpingute jaoks. S2 õppe korraldamiseks on koolis erinevad praktikad: kas omaette S2 tundidena või koos muude õppeainetega seoses. Nagu tundides nägime, oli soome keele teise keelena tundides õppetöös õppekeelena kasutusel enamasti vaid soome keel, teiste keele omandamine ja kasutamine toimub võõrkeele tundides. Algkooli osas kasutavad õpetajad keelekümluse ja LAK-õppe elemente, et õpilasi soomekeelse õppega tundides edasi aidata nii aine sisu kui ka keeleoskuse omandamises.

Ettevalmistav õpe (sm *valmistava opetus*) korraldatakse, kui õpilane kolib Soome. Õppe aja jooksul õpitakse tundma soome keelt ning soome kooli argipäeva. Enamasti kestab õpe ühe õppeaasta, seejärel siirdub õpilane tavaklassi. Õppetöö korraldatakse üldiselt väikerühmades. Nagu kuulsime kohapeal, rakendatakse külastatud koolis järgmist praktikat: kui sissereändetaustaga õpilane on vanuselt 1. või 2. klassi õpilane, hakkab ta koheselt õppima soomekeelses koolis (kaasav õpetus), kuid talle antakse ka tugiõpetust. Nagu on ka kooli veebilehel sõnastatud, õpivad kõik 1. klassi õpilased inklusiivselt tavaõppe rühmades ning vaid erandjuhtudel korraldatakse õpe väikerühmas. Ettevalmistava aasta lõpuks on seatud eesmärgiks jõuda soome keeles tasemele A1.2, kolmanda aasta lõpuks tasemele B1. Kõik selle tasemeni siiski ei jõua, sest õpilast ümbritsev kooliväline kogukond (pere, sõbrad) on omakeelsed, mitte soome keele kõnelejad.

Seevastu kõik vanemad mitmekeelse või sissereändetaustaga õpilased suunatakse esmalt ettevalmistavasse õpetusse (üldjuhul üheks aastaks), kus põhirõhk on soome keele õppimisel. Mõned õppeained (nt loomeained nagu muusika, sport, kodundus) toimuvad koos soome lastega.

Protsessid: õhkkond, hoiakud, tavad ja praktikad, koostöö ja jagatud vastutus

Üldine sotsiaalne ja emotsionaalne õhkkond on koolis rahulik ja sõbralik. Vahetundides mängitakse ja suheldakse õuealal. Lapsed on segunenud, rahvuse või välimuse järgi grupeerumist ei tähelda. Ka tundides ja vahetundides, sööklas ja teistes kooli ruumides suheldakse ja istutakse koos olenemata päritolust. Mitmekultuurilisuse elemente on märgata koolimaja sisustuses: seintel on laste joonistusi (nt Soome-Iraagi kaart, mis on värvitud lipuvärvides), eestikeelne plakat "Tähistame koos EV100" jne.

Koolitöötajate hoiakud kaasava hariduse ja individuaalse lähenemise suhtes on igati toetavad. Õpetajate poolt kõlas valdavalt suhtumine, et eraldi mitmekeelsusele või mitmekultuurilisusele ei keskenduta. Mitmekultuurilisust ja mitmekeelsust tunnustatakse, kuid kõlama jäi siiski lähtekoht, et "kõik on ühesugused õpilased" ja eraldi fookuseeritult õpilaste erinevatele kultuuridele või päritoludele tähelepanu ei pöörata. Toimib põhimõte - koostöisus kui võtmeväärus.

Algklassi soome keele teise keelena (S2) tunnis võis märgata, et teist keelt ja kultuuri võetakse kui lisandväärtust. Õpetaja laskis lastel tutvustada keeli, mida nad oskavad ja lapsed nimetasid neid uhkusega. Tunni teemaga seoses küsiti, kuidas kuskil mujal maailmas või keeles on, kas sinu kodukohas olid sellised puud jms. Samas aga gümnaasiumiastmes oli märgata pigem häiritud elevust, kui päritolu või koduse keele kohta küsiti ja tähelepanu juhiti.

Jäi mulje, et algkooli osas toimib valdavalt ühtne kaasav ja salliv pedagoogiline praktika, mille sees on palju individuaalsete vajaduste arvestamist, mida peetakse loomulikuks üldhariduse osaks. Üldiselt kasutatakse koolis soome keelt. Ettevalmistavas tunnis toimus mõningane selgitamine inglise keeles.

Ettevalmistav aasta on mõeldud hiljutistele sisserändajatele ja see toimib väikerühmades. Põhirõhk on S2 koos LAK-iga, vigu ei parandatud, selgitusi anti ka inglise keeles. Tunni rutiin: algul korratakse üle päevad, kuupäevad, ilm, aastaajad, mida nädalavahetusel tegite jne. Märgata oli individuaalset lähenemist ja igapäevast osutatavat tähelepanu.

Õppetöös võis märgata õpioskuste kujundamist. Ettevalmistava aasta tunnis näiteks õpetaja õpetas käetõstmist kui selle hariduskeskkonna käitumiskultuuri osa. Oli märgata, et õpetajad kasutatavad autentseid materjale autentsel moel. Tundides domineerivad dialoogiline õpetamine, õpilastepoolse kõne osakaal ja õppetegevustega haaratus nii individuaalse kui grupitöö olukorras. Ettevalmistava aasta õppetöös said väga palju lapsed sõna. Lapsed olid aktiivsed ja abivalmid, aitasid üksteist õppetöös. Õpetaja aitas, andis vihjeid, viiples juurde arusaamise parandamiseks, andis õpilastele initsiatiivi.

S2 tugiõppe tunnis oli märgata, kuidas õpetaja kasutas rohkesti last toetavaid ja julgustavaid võtteid lähtudes kaasava hariduse põhimõttest. Kirjalikele töödele tagasisidet andes käis õpetaja lapse juurest lapse juurde ja rääkis vaikselt igapäevaga individuaalselt, küsides "Kas oled rahul? Kas said aru?" Tujutu õpilase puhul küsis õpetaja sõbralikult, kas soovib osaleda, kuid jättis rahule, kui ei soovinud ja pakkus talle mõne aja pärast uuesti võimalust. Sõnaseletuse ülesande puhul õpetaja küsis, kas õpilane oskab oma sõnadega seletada ja laskis õpilasel otsustada, kas teised võivad teda aidata (ennastjuhtiva õppija arendamine, koostöise õppimise kasutamine/soodustamine).

Õppetöös oli näha rutiini, lastel tuttavat mustrit, mille järgi õppetöö toimus. Tõstetakse kätt ja oodatakse, kui teine vastab, sõnaseletuse juures kasutatakse tuttavaid fraase ja lausekonstruktsioone, nagu "see on verb, sest...". Oli näha, et tunni lõpuks vastasid juba ka esialgu häbelikumad õpilased. Õpetaja kasutas palju mitteverbaalset väljendusviisi, nt sõrm suule kui vaja vaikselt olla, näoilme vastusele reageerimisel, entusiastlik hääletoon.

Erinevalt algkoolist gümnaasiumiastme nähtud tavatundides olulisi tugimeetmeid või keeleliselt erinevate õpilaste edukat kaasamist paraku märgata ei olnud. Väga hästi oli aga korraldatud soome keele teise keelena individuaalne tugiõppe tund, kus üheaegselt oli näha õpetaja tööd nii aine sisu, keele kui õpioskustega.

Tugiõpetaja sõnul on väga oluline koostöö teiste aineõpetajatega, kelle ainete osas tuge pakutakse. Samas täheldati, et mõne õpetajaga on hea koostöö, teine aga annab vaid peatükid või leheküljed, mis ei aita lapse arengut piisavalt toetada.

Põhikoolis vaadeldud tundide põhjal olid õpetajatel olemas head professionaalsed oskused kaasavaks ja individualiseeritud õpetamiseks, millele lisandusid keelepädevuse kujundamise oskused (S2 õppe

osas). Iseloomulik oli personali rohkus ja koostöö, õppekorralduse paindlikkus. Näiteks olid tunniplaanis kõik soome keele tunnid planeeritud toimuma samal ajal, mis võimaldas õpetamist tasemerühmades. Klassides töötas sageli kaks-kolm õpetajat korraga (sh eripedagoog) + abiõpetajad. Sõltuvalt teemast ja tunnist liideti klasse või jagati neid väiksemateks rühmadeks. Seda kõike soodustas kooli arhitektuuriline ruumijaotus.

Läti: kakskeelne õpe ja läti keele osakaalu sammhaaval suurendamine

Taust

De jure: riigikeel läti keel, de facto: elanikkonnast suur hulk vene keelt emakeelena kõnelejaid. Elanikkond jaotunud peaaegu pooleks: läti ja vene keele vahel, lisaks on veel mitmeid vähemusrahvusi (vene keeles ka nimetatakse ametlikult vähemuskeeleks). Riia: populatsioon – 47% lätlasi, 37% venelasi, 16% teisi.

Riiklikes ja munitsipaalasutustes on ametlikuks keeleks läti keel (Ministry of Education and Science, 2015). Elanikkond jaguneb peaaegu pooleks, aga ülikoolides ja kutsekoolides on õpe läti keeles.

Lätikeelsele õpele üleminekuks rakendatakse eri mudeleid. Kokku on neid praegu viis, jääb kolm.

1. mudel – enne kooli läti keele õpe, koolis 80% läti keeles.
2. mudel – enne kooli läti keele õpe, koolis algul 50:50, alates 7. klassist 80% .
3. mudel – individualiseeritud variant.

Koolidest 36% rakendavad 2. mudelit ja umbes 39% 3. mudelit.

Külalastatud koolides (kahes nõ eliidkoolis, mis on endised venekeelsed koolid, kus läti keele õpe on olnud heal tasemel ka varem, nüüd on nad kakskeelsed vähemusrahvuse koolid) peetakse kakskeelsust normiks. Alates 1. klassist õpitakse osa aineid kakskeelselt, suurendades järjest läti keele osakaalu (vähemuskeele osakaal väheneb). Kuni 6. klassini umbes 50% õppes oma emakeeles, 7.-9. umbes 20% ja 10.-12. klassides õpitakse emakeelt, selle kirjanduse ning kultuuri selles keeles (antud koolides vene keeles).

Riiklik plaan on läti keele oskuse suurendamine järgnevate etappide kaupa:

- 2018/2019 õ/a-st alates eesmärk lasteaiast 9. klassini kakskeelne õpe, klassides 10.-12. läti keeles ja vähemuskeeles.
- 2020/2021 õ/a-st alates eesmärk klassides 1.-6. kolm kakskeelse hariduse mudelit, 7.-8. klassis 80% läti keeles, 10.-11. klassis läti keeles.
- 2021/2022 7.-9. klassis ja ka 10.-12. klassis läti keeles.

Sisendid: poliitika, juhtimine, ressursid, õppekava

Üldine keeleline eesmärk on mitme keele oskus, soov on omandada gümnaasiumi lõpuks vähemalt 3 keelt. Põhifookuses on läti keele parem omandamine, üleminek suuremale läti keele osakaalule. Eksamid on 12. klassis kõik läti keeles, 9. klassi eksamite puhul on seni saanud keelt valida, kuid viimasel aastal olid ülesanded läti keeles ja vastata sai kas läti või vene keeles. Edaspidi hakkavad eksamid olema ainult läti keeles.

Hariduse rahastus toimib õpilase pearaha süsteemiga.

Omavalitsustelt on võimalik saada vajadusel lisaraha järgmisteks tegevusteks:

1. Rühmaõpe koolides: nii läti keele tunnid kui ka lätikeelne aineõpe;
2. Lätikeelne pikapäevarühm nooremale koolieale;
3. Tugiõpetus;
4. Valikained läti keeles;
5. Teine õpetaja klassis;

6. Projektid.
7. Lätikeelse aineõppe kursused õpetajatele (Riia Haridusameti metoodikakeskus koostöös Läti Keele Agentuuriga)

Läti Keele Agentuur vastutab täienduskoolituse ja õppematerjalide arenduse eest; haridusministeerium on selle osaga rahul - sama tagasiside ka koolidelt.

Õpetajatele pakutakse eri koolitusi uuenenud õpikäsitluse järgi: iseõppimise oskusi, IT-oskusi, koostööoskusi, läti keelt teise keelena. Tehakse komplekskoolitusi. Õppeprogramme on palju, õpetajatel on võimalus valida.

Ministeerium pole rahul ülikoolide õpetajakoolitusega (õpetajate esmakoolitusega) – sama tagasiside ka koolides.

Oluline on direktorite kvaliteet – direktorite atesteerimine on tõhus meede ministeeriumi käes.

Kõige suurem puudus on inimressursist. Ühe koolijuhi kommentaar oli: „mis kasu on mul lisarahast täiendavateks läti keele tundideks, kui pole inimest, kes seda tundi läbi viiks, kõik õpetajad on täiesti üle koormatud“.

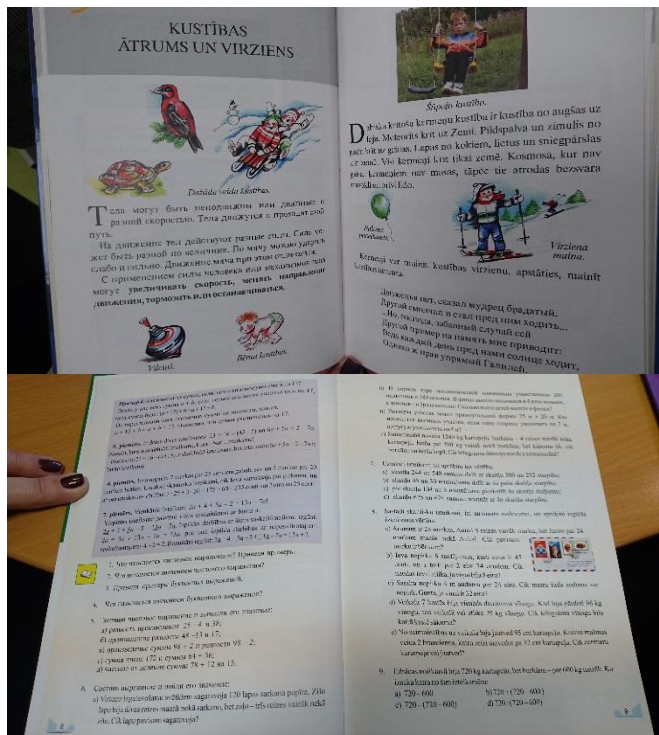
Töötajate ettevalmistuse osas vajatakse abi ja tuge nii läti keele kui ka LAK-õppe osas. Riigi poolt väidetavalt pakutakse koolitusi, kuid koolides on pigem skeptiline ja kriitiline hoiak selles osas.

NB! Nõue on, et õpetajatel peab olema läti keel C2-tasemel. Toimub küllaltki range plaanipärane kontroll riigi poolt. Ühe koolidirektori sõnul lahkus osa õpetajaid nende nõuete tõttu koolist. Teised on seni toime tulnud. Napib matemaatika, läti keele ja inglise keele õpetajaid. Umbes pooled õpetajad olid vene emakeelega. Vaadeldud tundides rääkisid aga kõik õpetajad väga head läti keelt, olid põhimõtteliselt kakskeelsed.

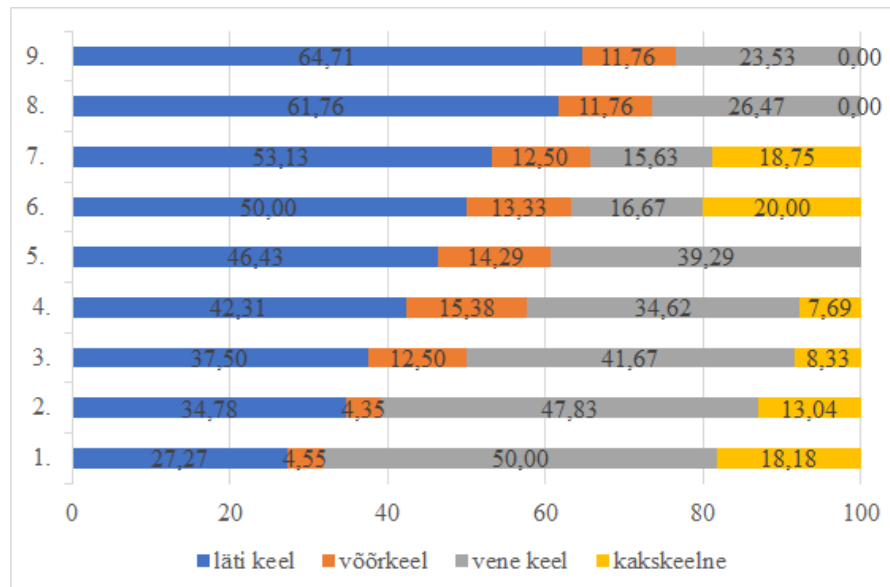
Algklassides on kasutusel kakskeelsed materjalid (osa harjutusi ühes keeles, teised teises keeles). Õpetajad kasutavad algklasside tundides mõlemat keelt. Vanuse tõusuga kogu aeg vene keele osakaal väheneb ja läti keele osakaal tõuseb. Põhikooli lõpuklassides on kõik juba lätikeelne. Nõuded on kõigile koolidele võrdsed.

Õppemetoodika on mitmesugune. Püütakse kasutada LAK-õpet, rühmaõpet, aktiivõpet jmt, mille läbiviimise kvaliteet ja tõhusus sõltus vaadeldud tundides suuresti õpetaja kogemusest ja pädevusest. Ühe kooli osades tundides kasutati ka küllalt klassikalist õpet (õpetaja loeng, töö õpiku ja töövihikuga vmt).

Külalastatud koolides on olemas tugispetsialistid (logopeedid, psühholoogid, eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid) ning omavalitsus pakub riigi rahale lisaks tugispetsialistidele mõeldud rahalist tuge. Koolide hinnangul on vajadused siiski veel suuremad.

Riiklikult toimib selge ülalt-alla juhtimissüsteem: tugev koolide kontroll riigivõimude poolt (akrediteerimised ja välishindamised) ja koolid tunnetavad seda kui ohtu. Koolijuhi sõnul on olnud probleeme sellega, kui koolis näiteks gümnaasiumiastmes rakendatakse tsüklilist õpet ja kui kontroll tuleb ja küsib, miks teil siin sellel nädalal tunniplaan pole, sest ette on nähtud tundide jaotus kõigile koolinädalatele. Koolirahva arvates toimib tsükliline õpe paremini, seda on nähtud ka Eesti koole küllastades ja seda peetakse õigeks. Kontrollid aga on koolide arvates liiga määrustes kinni ja määrused liiga jäigad. Toimuvad kooli ja ka direktori akrediteerimised. Negatiivse tulemuse puhul jääb linnavalitsusele võimalus öelda direktorile “aitäh, me teie teenuseid ei vaja”... See toimib alles teist aastat.

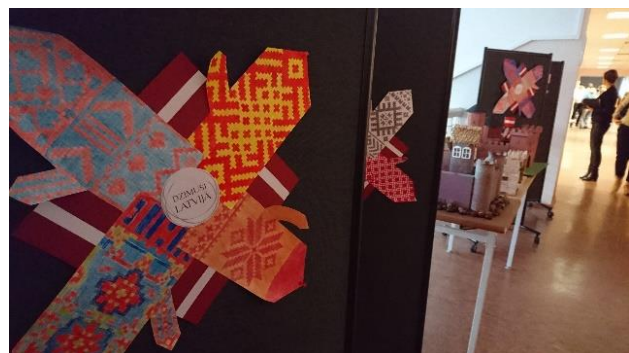

Joonis 1. Keelte osakaalu muutus õppekavas klasside kaupa (kooli koostatud ettekande põhjal koostatud).

Protsessid: õhkkond, hoiakud, tavad ja praktikad, koostöö ja jagatud vastutus

Kakskeelne õpe toimib külalastatud koolides alates esimesest klassist. Jooksvalt kasutatakse mõlemat keelt, emakeeles aidatakse arusaamisele kaasa ja siis minnakse uuesti läti keelele üle. Samm-sammult suureneb läti keele osakaal õppekavas. Valdavalt jääb kõlama hoiak, et läti keelt peab õppima.

Sisserännanud ja tagasirännanud õpilased saavad täiendavat läti keele õpet. Koolis on õpilasi Ukrainast, Venemaalt, Hiinast jm. Alguses on sellisel õpilasel tugiõpetaja, kes temaga tegeleb sel ajal, kui teised teevad klassi muid harjutusi.

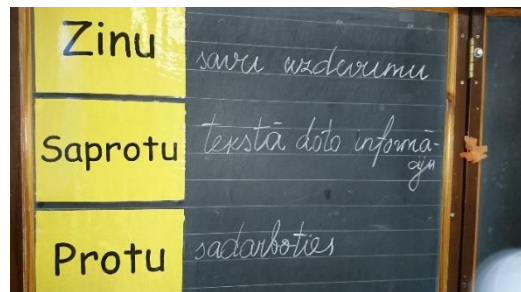

Koolides esinevad nii seintel kui tavakasutuses mõlemad keeled (läti, vene), lisaks aeg-ajalt inglise keelt. Nii läti kui ka vene keel on üldises keelekasutuses olemas. Kõik ametlik (dokumendid, seadused, ametlik suhtlus, koosolekud jmt) on üle läinud läti keelele. Vaadeldud koolidest ühes olid sildid, kuulutused jm igapäevane valdavalt läti keelses. Teises koolis olid sildid ja kuulutused nii läti kui ka vene keeles.

Õpetajate sõnul on ühiskonnas häälekaid gruppe ja liikumisi, mis jätkuvalt süüdistavad riiki (ka koole) venekeelse elanikkonna õiguste rikkumises selle tõttu, et osa õpet on üle läinud läti keelele. Samas on palju pingeid juba leevenenud, sest on aru saadud, et see üleminek annab lastele palju paremaid võimalused hästi toime tulekuks.

Koolide poolt välja toodud positiivsena:

1. Koostöö linnaga väga hea;
2. Läti keele agentuurilt väga head õppematerjalid, kakskeelsed õpikud: tuum vene keeles. laiendatud käsitlus läti keeles, terminid mõlemas keeles, tekstid pole mõlemas keeles identsed. Kool peab oluliseks, et vene koolile luuakse spetsiaalsed õpikud.

Koolide poolt välja toodud probleemid:

1. Ülikool ei valmista ette kakskeelse õppe spetsialiste; 20 a tagasi loodi riiklik kontseptsioon kakskeelsest haridusest (nende koolil oli see tegelikult juba enne) ja eraldati suured rahad õpetajate ettevalmistuseks, kuid kursused on peamiselt suunatud õpetajate läti keele taseme parandamisele. Puudu kursustest, kus räägitakse, kuidas õpetada, kuidas teostada kakskeelset õpet. Suur puudus kakskeelse õppe praktilise läbiviimise väljaõppest. Samuti ei õpetata ülikoolis LAK-õpet praktiliselt läbi viima.
2. Ülikooli õpetajakoolitus keskendub pigem õpetajakoolituse ajaloole ja mitte tänapäeva didaktikale; ülikoolis ei mõisteta tegelikku praegust elu, nad on elust võõrdunud.
3. Koostöö ülikooliga nõrk; oodatakse ülikoolilt metodoloogilist abi, õpitubasid uute meetodiliste lähenemiste tutvustamiseks jms. Praegu teeb kool kõike seda ise oma jõududega, st tutvustab õpetajatele LAK-õpet jm-ga. Näiteks õpiti LAK-õppe kohta palju Inglismaalt. On tehtud koostööd ka Eestiga, käidud Innoves, Tartu ja Pärnu koolides.
4. Üks kool on ise välja töötanud mitmeid kakskeelseid õpikuid: nendes õpikutes ongi läti ja vene keel korraga kasutusel, mitte midagi ei tõlgita ega korrata kahes keeles, vaid lihtsalt minnakse teemaga edasi. Näiteks on nii, et teema alguses korratakse juba omandatud läti keeles, siis avatakse uus teema vene keeles jne. Nende õpetajad on ise välja töötanud ka palju töölehti jmt.
5. Grammatikat algklassides ainetundides õpitakse ainult varjatult, hiljem grammatika osakaal tõuseb. Riiklikul keeleksamil on eraldi grammatikaosa ka.
6. Vaatluspraktika koolis võiks olla õpetajakoolituse üliõpilastel kohe õpingute alguses; ja ka peaksid tulevased noored õpetajad saama juba õpingute alguses proovida ise tunde anda.
7. Võiks olla elektrooniline keskkond õppematerjalide jaoks.
8. Läti kool pole valmis vastu võtma venekeelseid lapsi.

Ühe koolidirektori poolt esitatud ideaalmudel vene kooli jaoks:

1. Aineõpe 1. klassist alates läti keeles (kakskeelne õpe siirdub järk-järgult üle lätikeelseks); selleks on vaja ka juba eelkoolieas süsteemi, kus laps läti keelt kui teist keelt kasutab tegelikult suhtlemiseks;
2. Õpetajate vaheline koostöö vajalik: aine ja keel ühendatud. Keel on suhtlusvahend ja keelt tuleb kasutada produktiivselt, millegi loomiseks, mingil tegelikul eesmärgil. Ideaalis on kogu aeg kaks keelt kasutusel, seejuures esimene keel toetab teist keelt. Õpilane peab saama aega koguda keelelist kogemust, muidu tekib tal kompleks ja sõltuvus kõikvõimsast õpetajast, kes keelt oskab;

3. Projektitööd ja uurimistööd õppetöö osa;
4. Rühmatöö kui õpilaste koostöö ergutamise vorm;
5. Aktiivne õppematerjalide loomise süsteem on vajalik;
6. Õpikud rohkem visualiseeritud ka vanemates klassides;
7. Moodulõpe (mingi aeg õpitakse üht ainet ja siis järgmist) – neil on nii praegu gümnaasiumis, on kahepäevane tunniplaan, aga praegu on see pörandaalune; neil on praegu ka vahenädal, kus tunde pole ja tehakse eksameid;
8. Kool peab olema avatud süsteem, koolis peaks saama õppida ükskõik milline õpilane; koolil peab olema ka mingi kohandamissüsteem;
9. Kool peab olema valmis kakskeelseks õppeks, peab olema metoodika ja õpetajad (praegu pole üldiselt)

Linnavalitsuse poolt läbi viidud koolide küsitlusest selgus mitmeid meetmeid, mida koolid tahaks toeks – lisatunnid, peale tunde konsultatsioonid, teine õpetaja klassis jne. Täiendavateks meetmeteks peaks tulema raha munitsipaal-eelarvest. Õpetajatel on kindlasti vaja lisa läti keele koolitust. Kõigil õpetajatel pole piisavat keeleoskust, et läti keeles õpet anda.

Väljundid: tulemused, osalus, kaasatus jms

Üldiselt peetakse Riias olukorda selliseks, et elanikkond ongi suhteliselt hästi segunenud, väga suurt segregeerumist või ühe elanikkonna grupi marginaliseerumist ei täheldata. Leitakse, et vene õppekeelega koolide lõpetajad on piisavalt suhtlemas lätikeelsete elanikega. Gümnaasiumilõpetajate arvates saavad selle kooli lõpetajad piisavalt hästi läbi eri keelte kandjatega, ei ole probleemi, et ei saaks suhelda või tunneks end eraldatuna. Riia haridusamet näeb siiski, et Riias on nii suur venekeelse elanikkonna osakaal, et alati ei ole piisavalt motivatsiooni läti keelt kasutada. Tugevaks läti keele õppimise motivaatoriks peetakse lätikeelset kõrgharidussüsteemi. Tendents on, et pärast vene põhikooli minnakse lätikeelseesse gümnaasiumi, et paremini valmistuda kõrgkooliks. Samas on ka kutseharidussüsteem lätikeelne ja sinna läheb väga vähe vene noori.

Et hariduses muutuste sisse viimine edukamalt ja valutumalt kulgeks, peavad koolid vajalikuks koostööd ja usalduslikku suhtlemist lapsevanematega. Koolide sõnul on väga oluline lapsevanemate teavitamine varakult ja võimalikult põhjalikult, tuues välja muutuste põhjendused, näidates, millist kasu lapsed sellest muutusest saavad. Sel juhul vastuseis nii tugev ei ole.

Omaavalitsuse (Riia LV) toetust pigem ei tunta. Omaavalitsuse rolli peetakse kontrollivaks, üsna rangelt ja kitsapiirilisel regulatsioonidest lähtuvaks. See koolidele väga ei meeldi, koolid püüavad teha nii, et oleks õppijatele kõige kasulikum.

Standardiseeritud ja tsentraliseeritud mõõtmised/hindamised on kasutusel nii kohustusliku hariduse erinevatel astmetel kui ka 9. kl ja 12. klassi lõpus. Jälgitakse koole edukuse osas. Gümnaasiumi riiklike eksamite tulemusi kasutavad ülikoolid vastuvõtmisel, seetõttu peetakse keeleoskust hariduses oluliseks.

Koolijuhtide arvates on olukord selline, et kakskeelsetest (ehk de facto vähemusrahvuste koolidest, loe: venekeelse õpilaskonnaga koolidest) tulevad juba mõnda aega tugevamad tulemused, kui puhtalt lätikeelsetest koolidest. Leitakse, et vene-läti sega-õppekeelega koolide õpilased on tööturul edukamad. Usutakse, et see tuleneb sellest, et venekeelsed koolid on juba aastaid kõvasti pingutanud kaasaegsete aktiivõppemeetodite jms rakendamisse, et koos keelekümbusega stimuleeritakse laste üldist mõtlemisoskust ja mõttepaindlikkust, valmisolekut aktiivselt õppetöös kaasa lüüa jne.

Külastatud koolid olid tugevad eliitkoolid. Ühes neist õpib gümnaasiumiosas ka läti emakeelega õpilasi, sest kool on nii hea mainega. Gümnaasiumi lõpetama hakkavad õpilased leidsid, et nemad piiranguid ei tunnetata ja neile on teed valla.

Saksamaa-Prantsusmaa piiriala: dünaamiline kakskeelne õppekava kui loomulik õppimise viis

Asukoht Saksamaa äärealal, kust Prantsuse piirini on vaid mõnikümmend kilomeetrit. Sellest on tekkinud vajadus vähemalt kahe keele kompetentsi arendamiseks õpilastel.

Elanikkond: kakskeelne ning lisaks suhteliselt suur sisserändajate ja pagulaste osakaal.

Saksamaal Prantsusmaa piiri lähedal tegutseb kakskeelne kool, kus lapsel ja perel on lisaks õppesuunale võimalik valida, milliseid aineid millise intensiivsusega või millises keeles ta õppida soovib. Näiteks võib valida matemaatika tava- või süvaõpe, mingil aastal ajaloo saksa keeles ja siis järgmisel prantsuse keeles jne. Seejuures kehtib põhimõte, et õpetajale peab õpetamise keel olema emakeel, et vältida lihtsustatud või ebakorrekse keelekasutuse halba mõju.

Kool on väga populaarne, sest väga paljud vanemad soovivad, et laps suudaks efektiivselt mitme keele kontekstis toimida. Usutakse, et sellega ollakse läbilöögivõimelisemad ja lapsel saab olema oluliselt rohkem võimalusi edasises elus hakkama saamiseks. Näiteks itaaliakeelses muusikatunnis osalesid nii saksa kui prantsuse kodukeelega lapsed, õppetöö jooksul omavahelistes suhtlustes võis kuulda prantsusekeelset küsimust ja sellele saksakeelset vastust ning vastupidi. Õpetaja püsis enamasti prantsuse keele juures, vahepeal mõningaste saksakeelsete selgitustega ning nende itaaliakeelsete üle kordamistega. Õpetaja sõnul ei ole tema ega õpilaste jaoks mingi probleem kahe keele vahel laveerida.

Itaalia: huvitunnid mitmes keeles tavaõppetöö osana ning muusika, tants ja teised kaunid kunstid kui universaalselt mõistetav keel

Lõuna-Tirol piirkond: kolm ametlikult fikseeritud kohalikku keelt – saksa, itaalia ja laadini.

Koolis õpivad nii kohalikud itaalia- või saksakeelsetest peredest lapsed kui ka sisserändajate lapsed.

Kooli toimimise põhimõtteks on, et iga laps saab ja suudab midagi hästi teha. Universaalseks keeleks peetakse kauneid kunste, mille vahendusel võimaldatakse lastel eduelamust tunda, tekib kaasatuse ja osaluse tunne, mis võimestavad last ja toetavad koolis käimise soovi isegi siis, kui lapsel on koolis kasutatavate õppekeeltega raskusi.

Olenemata lapse päritolust, kodusest keelest või eelnevast koolis õppimise kogemusest (loe: kogemuse puudumisest) töötavad selle kooli lapsed läbi kogu õppeaasta ühe ilusa ja toredea eesmärgi nimel – kevadine ühine suur kontsert-etendus.

Kooli toimimise põhialuseks on usk, et igal lapsel võib olla mingi võimekus, huvi, mis ei sõltu otseselt ei keelest ega akadeemilisest võimekusest. Kool tegeleb väga suure hulga immigratide lastega, kellel puul nii keeleoskus kui ka üldse koolis õppimise kogemus on üsna napid, kuid mis ei tähenda, et nad oleksid akadeemiliselt võimetud või muul moel puudulikud. Selles koolis usutakse, et tants, muusika ja kunst on universaalselt mõistetavad, mis võimaldab sõjakoldeist saabunud traumeeritud lastel eduelamust tunda. Näiteks tantsimisele saab ju kaasa teha ka esialgu väikese keeleoskusega, jälgides ja kuulates, tegevuse käigus keele ja juhendamise harjudes.

Õppeaasta algul saavad lapsed proovida erinevaid huvitegevuse tunde: laulmine, tantsimine, tsirkuse-trikid, pillimäng, kunst ja seda erinevatel kordadel erinevates keeltes, itaalia, saksa või inglise keeles. Seejärel valitakse, millise tegevusega tahetakse edasi tegeleda.

Mõttekohti ja ettepanekuid Eesti haridusele

- Ühe õppekeele kohene kohustuslik rakendamine toob kaasa pingeid ja vastuseisu. Selle asemel võiks olla välja pakutud erinevad variandid üleminekumudeli variandid, kus eri õppekeelte osakaal ja õppe viisid erinevad ning mille vahel koolid saavad valida. Samuti on oluline toimivate muutuste varajane kommunikeerimine asjaga seotud osapooltele, eelkõige lapsevanematele. Seejuures peaks teavitust sisaldama ka tõendus, millist kasu üks või teine õppimise viis või programm võiks kaasa tuua. Sellega vähendatakse pingeid ja muret, antakse võimalus teadlikumalt otsuseid langetada (näit. lapsevanem valib last kooli tuues, millist programmi tema laps läbima hakkab).
- Eesti keele kui teise keele õpe peab igal juhul muutuma senisest tunduvalt tänapäevasemaks: kommunikatiivsemaks ja keeleomandamise loomulikke põhimõtteid arvestavamaks. Selleks on vaja tunduvalt arendada eesti keele õpetajate esma- ja täiendkoolitussüsteemi: senisest oluliselt suurem rõhuasetus peab olema teise keele omandamise mõistmise ning praktiliste meetodiliste ja ainedidaktiliste pädevuste omandamisel. Lisaks tuleb töötada välja tänapäevased kvaliteetsed eesti keele kui teise keele õppematerjalid, mis vastavad eelpoolnimetatud põhimõtetele.
- Koolides peaks senisest tunduvalt enam rakendama LAK-õpet. Kui koheselt täielik süstemaatiline LAK-õppe kava rakendamine ei õnnestu, võiks piloteerida ka üksikute ainete ja eri õppeaastatel või eri õppeperioodidel erinevate ainete osas. Sageli alustatakse sellistest ainetest nagu kunst, kehaline kasvatus, muusika või käsitöö ja tehnoloogia. Oluline tingimus on ka siin professionaalsete oskustega õpetajate koolitamine ja kvaliteetse õppevara loomine.
- Huvitegevust ja muud mitteformaalset (või vähem formaalset) õppetööd võiks julgesti ära kasutada õpilaste keeleoskuse arendamiseks. Huvitegevuse juhendamisel võiks kasutada samuti keelekümbeluse või LAK-õppe elemente ja põhimõtteid. Nende tundide puhul võiks senisest enam kaaluda ka erinevate keelekandjate kasutamist õpetajate ja juhendajatena. Loomulikus ja pisut vabamas keskkonnas saab nii tekitada vajaduse keelest aru saamiseks ja keele praktiliseks kasutamiseks. Miks ei võiks tantsu, muusikat, kunsti vms õpetada erinevates keeltes olenemata laste kodusest keelest? Praktiline vajadus keelest aru saada võimendab omandamist. Keele suhtes tõrges hoiak või ebakompetentsusest tulenev pinge võiks nauditava tegevuse käigus leeveneda.
- Kultuuritundlikkus õpetamisel ning erinevad keeled ja kultuur kui rikastav väärtus – selles osas on Eesti koolidel kindlasti veel palju arenguruumi. Koolirahva erinev päritolu, erinevad keeled ja kultuuri võiksid klassis ja koolis oluliselt rohkem tähelepanu saada ja neid võiks õppetöös ära kasutada igal võimalikul juhul, tundes õppetöö teemaga seoses huvi, kuidas miski teises keeles kõlab või kuidas mujal maailmas selle teemaga on vms.
- Järjest enam lisandub koolidesse ka eesti keelt teise keelena õppivaid õpilasi, kes on HEV õpilased. Osad neist lisaks ka arenguliste erivajadustega. Et tagada kõigi sisuline kaasamine, on vaja oluliselt suuremat ressursi: õpetajate, tugispetsialistide ja õppevara osas.

Kirjandus:

- Busch, B. (2015). Linguistic repertoire and Spracherleben, the lived experience of language. Working papers in *Urban Language & Literacies*, Salvestatud http://heteroglossia.net/fileadmin/user_upload/publication/WP148_Busch_2015_Linguistic_repertoire_and_Spracherleben-libre.pdf
- García, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century: a global perspective*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Jarna, P. (2017). Näkökulmia oman äidinkielen opetukseen: kuntien kirjavat käytänteet. <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-huhtikuu-2017/nakokulmia-oman-aidinkielen-opetukseen-kuntien-kirjavat-kaytanteet>, 20.03.2019
- Latomaa, S. (2007). Oma kieli kullaa kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen. https://www.oph.fi/download/46930_OPH_oma_kieli_03092007_www_lock.pdf
- Ministry of Education and Science (2015). The education system in Latvia. Salvestatud <http://www.izm.gov.lv/en/education/education-system-in-latvia> , 01.12.2018
- Ministry of Education and Science (2018). Discover the important facts regarding the transition to studying in the state language. Salvestatud <http://www.izm.gov.lv/en/highlights/2762-information-regarding-the-transition-to-instruction-in-the-state-language-in-general-education-institutions-offering-education-programmes-for-minorities> , 28.11.2019
- POP 2014 = Perusuopetuksen opetussuunnitelmas perusteet 2014. https://www.oph.fi/download/163777_perusuopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf , 20.03.2109.
- Reljić, G., Ferring, D. ja Martin R. (2015). A Meta-Analysis on the Effectiveness of Bilingual Programs in Europe. *Review of Educational Research*, Vol. 85, No. 1, pp. 92–128.
- Rolstad, K., Mahoney, K. ja Glass, G. (2005). The big Picture: A meta-analysis of program effectiveness research on English language learners. *Educational Policy*, 19, 572–594, doi: 10.1177/0895904805278067
- Statistics Finland, Immigrants in the population, Salvestatud http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa_en.html, 03.02.2019
- University of Helsinki. Vastaantulo – Meeting in the middle: Multilingual students in preparatory education, <https://vastaantulo.fi/in-english/> , 22.11.2018
- Weber, J.–J. (2014). *Flexible Multilingual Education. Putting Children's Needs First*. Bristol etc.: Multilingual Matters